

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

דף ב

א. 'האשה נקנית בשלש דרכים' — אלו דברים למדנו מדקדוק לשון התנא?

'האשה' — תלה הדבר באשה, ולא נקט 'האיש קונה' [כמו 'האיש מקדש'], לומר (כן פרשו באיבעית אימא) שאינה מתקדשת אלא מדעתה (ואפילו כפוח עד שאמרה 'רוצה אני', הפקיעו חכמים הפקיעו את הקדושין — כדברי רב אשי בב"ב מה: וכן כתבו כמה ראשונים להלכה. ואולם יש אומרים שהדבר ספק. וע"ע עצמות יוסף).

א. יש סוברים שצריך עדות והוכחה על דעת האשה בקבלת הקדושין, כשם שצריך עדות על הקדושין עצמם. (ע' אבני מלואים כו סק"ב; שואל ומשיב קמא ח"ב נח). ויש חולקים. (ע"ע בשו"ת חוט המשולש להגר"ח מוולאזין, א; ברכת שמואל ב,ה; מנחת שלמה תנינא קכו). עוד בגדר פעולת האשה והתרצותה בקדושין — ע' בר"ן נדרים ל; שערי ישר ז,יב; חדושי הגר"ש שקאפ — קדושין א; ברכת שמואל שם; זכר יצחק ח"א טז וח"ב מד; מנחת שלמה תנינא קכו; אבי עזרי (קמא) אישות ד,א; שבט הלוי ח"ד קע,ח-י.

ב. הכריחו את האיש לקדש עד שנתרצה וקידש — הרב בעל העיטור כתב שאין קידושיו קידושין. (וכן נקט הרמ"א (הו"מ סו"י רה), דתליוה וזבין אמרינן, תליוה וקני לא אמרינן). ומחסי"ג (עשין מה) נראה הטעם משום שהפקיעו חכמים את הקדושין. ודעת הרמב"ם (אישות ד,א) שקידושיו קדושין. ולזה הסכים הרשב"א, שכיון שאנו אומרים אגב אונסיה גומר בדעתו ומוכר, כל שכן שגומר לקנות. [ולא הפקיעו חכמים את הקדושין, אפשר מפני שאין הדבר מצוי שיאנסוהו לקדש (עפ"י מאירי), או מפני שבידו לגרשה (מהרי"ט)]. וע' באורך בחדושי מהרי"ט, עצמות יוסף, חדושי הגר"ט, זכר יצחק ח"ב מד).

'נקנית' — נקט לשון קנין, שכן קידושי כסף נלמדו בגזרה שוה 'קיתה' 'קיתה' משדה עפרון שנאמר בה לשון קנין, לכך נקט התנא בתחילה לשון דאורייתא. [ולבסוף, בפרק שני, נקט לשון קדושין 'האיש מקדש' — לשנא דרבנן, שאסרה על כל העולם כהקדש].

וממילא שמענו שהמקדש בלשון 'הרי את קנויה לי' — מקודשת, כמו ששנינו בברייתא להלן. (מפרשים).

'בשלש' — לשון נקבה (אעפ"י שכל התורה בלשון זכר נאמרה), שכן מצינו 'דרך' לשון נקבה, כאשר הנושא המדובר הוא מין נקבה (כגון והודעת להם את הדרך ילכו בה — היא התורה). אף כאן שדיבר על האשה, נקט דרך בלשון נקבה.

'דרכים' — ולא 'דברים', שכן מכונה הביאה, ודרך גבר בעלמה. ואף שני הקנינים האחרים, כסף ושטר — צורך ביאה הם. או אפשר שנקט כן לרמוז כדברי רבי שמעון, מפני שדרכו של איש לחזור על אשה ואין דרכה של אשה לחזור על איש, משל לאדם שאבדה לו אבדה, הוא חוזר עליה ולא היא עליו — לכך אמרה תורה בדוקא כי יקח איש אשה. ולכך נקט התנא 'דרך' — שכן דרך הארץ. לפרש"י, לפי המסקנא אין צורך בטעמים אלו, אלא כל שיש חלוקה בדברי התנא, כגון כאן שנקט דברים שקונים ומיעט דברים אחרים שאינם קונים — נוקט לשון 'דרכים'. (ויש מפרשים שאף לפי המסקנא צריך הטעמים דלעיל).

נקיטת המנין, 'שלש דרכים', בא למעט שאין האשה נקנית בחופה או בחליפין (ג).

דקדוק המשך דברי התנא, בסדר הקנינים שנקט — ע' בראשונים; תוי"ט וצל"ח.

לדברי הרמב"ם (אישות א,ב; ספר המצוות ריג), הקידושין מצות עשה הם. ויש מי שפירש דבריו שעיקר המצוה בנישואין, והקדושין אינם אלא תחילת המצוה (כסף משנה בשם רבי אברהם בן הרמב"ם). ויש חולקים ומפרשים דברי הרמב"ם כפשוטם, שהקידושין מצוה בפני עצמה הם, והרמב"ם הולך לשיטתו שבעילה לשם זנות ללא קידושין אסורה מהתורה, הלכך ציוותה תורה לקדש תחילה (עפ"י מגלת ספר על הסמ"ג עשה מה; ספר המקנה — קונטרס אחרון הל' קדושין כו).

וכתב הרמב"ם (בספר המצוות) שהנשים אינן בכלל מצוה זו, להתקדש. (ע"ע: שבט הלוי ח"ד קע).

ודעת הרא"ש (בכתובות פ"א יב) שאין הקדושין מצוה, ולכך אין מברכים עליהם 'אשר קדשנו במצוותיו וצוננו... כבשאר מצוות. (וע"ע בר"ן להלן רפ"ב).

דפים ב — ג

ב. מה דינו של האתרוג לענין המצוות התלויות בארץ? האם דינו כירק או כאילן?

האתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים; נוהג בו דין ערלה ודין רבעי כשאר פירות האילן [והזמן הקובע למנין השנים הוא זמן החנטה, כשאר פירות האילן. עפ"י רש"י ר"ה טו: תוס' ועוד]. ולענין שביעית הולכים בו אחר חנטה (ולא אחר לקיטה כירק. כן כתב רש"י. והתוס' נקטו שהולכים בירק אחר רוב גידולו. ויש מחלקים בין איסור ספיחין לקדושת שביעית ודין ביעור).

ויש תנאים הסוברים שאין דין ביעור באתרוג אלא אם גם גדל וגם נלקט בשביעית. וכן נמנו רבותינו שבאושא ואמרו, אתרוג אחר לקיטתו לשביעית (עפ"י ר"ה יד"טו).

א. התוס' צדדו לומר לפי תירוץ אחד, שגם לפי תנא דידן, רק לחומרא הולכים באתרוג אחר חנטה, כגון שחנט בשביעית ונלקט בשמינית, אבל לא לקולא, כי יש להחמיר בו כדין ירק לפי שגדל על כל מים כמותו.

ופסק הרמב"ם (מעשר שני א,ה-ו כפירוש הרדב"ז) שהולכים באתרוג אחר לקיטתו ואחר חנטתו לחומרא. והראב"ד השיג וכתב שהולכים בו רק אחר חנטה לשביעית.

זמן הביעור של האתרוג — אינו ברור [שהרי הוא דר באילן משנה לשנה], ויש מי שסובר שבזמן הזה אין נוהג ביעור באתרוג (רידב"ז ת,יג). ויש מי שכתב: בשבט (ספר השמיטה לרי"מ טוקצינסקי, ט). ע' בספר מנחת שלמה (ח"ג קלב,יד) שתמה בדין זה.

ב. למאן דתני 'כרם רבעי' [ולא 'נטע'], אין דין רבעי באתרוג. ואפשר שמדרבנן נוהג רבעי בשאר אילנות לכולי עלמא. (עפ"י תוס'. וע"י שהטילו חכמים דין רבעי, נפקעו מחיוב תרומות ומעשרות אף מדאורייתא, וכגון בזיתים. ע' מנחת שלמה ח"ג קנח,כ). ויש חולקים וסוברים שלמאן דתני 'כרם רבעי' אין רבעי נוהג בשאר אילנות כלל. [ונפקא מינה לרבעי בחוצה לארץ, ששם הלכה כדברי המיקל]. (עתוס' ברכות לה ורא"ש שם; סמ"ג וסמ"ק עשין קלו; תרומת הדשן קצב).

לענין מעשרות, שוה האתרוג לירק (שהוא גדל על כל מים כמותו) לילך בו אחר לקיטת הפרי — לענין קביעת שנת המעשר. דברי רבן גמליאל (וכן העיד אבטולמוס משום חמשה וקנים. ר"ה טו). רבי אליעזר אומר: אתרוג שוה לאילן לכל דבר (בכורים ב,ו). לדברי רבי יוסי ברבי יהודה, נסתפק רבי עקיבא הלכה כמי, ונהג

בו שני עישורין, מעשר שני ומעשר עני. עפ"י ראש השנה טו).

- א. האתרוג, ראש השנה שלו הוא שבט כשאר אילנות (ואפשר שאפילו לבית הלל, ר"ה שלו באחד בשבט ולא בט"ו בשבט. ע' ר"ה יד-טו ויבמות טו. ואולם הרמב"ם (מעשר שני א,ה) פסק ט"ו בשבט), ולא כירק שראש השנה שלו באחד בתשרי (עפ"י ר"ה טו).
- דין אתרוג שגדל בששית ונלקט בשביעית, בשביעית ונלקט בשמינית — נתבאר בר"ה יד-טו.
- ב. התוס' ותורא"ש נקטו (עפ"י פאה ח,א ושבת סח.) שאתרוג אינו חייב בפאה לפי שאין לקיטתו כאחת. וברמב"ן וברשב"א נראה שאין הדבר פשוט. ומפשטות דברי המאירי נ' שנקט שחייב בפאה ובשכחה.
- ג. האתרוג אינו כלאים בכרם, כדין שאר אילנות ולא כירקות (עפ"י תוס'). וכן לענין הרכבה דינו כאילן, ואסור להרכיב עליו ירק בין בארץ בין בחו"ל, ולא כהרכבת ירק בירק שאינו אסור בחו"ל (רשב"א עפ"י להלן לט).

דף ג

- ג. א. אלו דברים בא התנא למעט, שאין האשה נקנית בהם ולא קונה את עצמה?
ב. מה בין קנין חליפין לקנין כסף?

א. האשה נקנית בשלש דרכים — למעט חופה. ולרב הונא שאמר חופה קונה — למעט חליפין, שהואיל וחליפין ישנם בפחות משה פרוטה, אין האשה נקנית בהם (אם משום שגנאי הוא לה, הלכך בטלה תורת חליפין אפילו בכלי שיש בו שוה פרוטה (רש"י), אם משום שאינם כעין כסף ואין למדים אלא בדומה לשדה עפרון שכתוב שם 'כסף. תוס').

קונה את עצמה בשתי דרכים — למעט חליצה (ספר כריתת — ספר כורתה ולא דבר אחר. ולחכמים, דרשו להלן (ה.) מ'וכתב' — בכתובה מתגרשת ולא בדבר אחר. ומן הטעם הזה אין אשה מתגרשת בכסף (רבא). ועוד, סניגור נעשה קטיגור?! (אביי שם).

- ב. קנין חליפין נעשה בכלי שאינו שוה פרוטה, מה שאין כן כסף, אינו אלא בשוה פרוטה. אשה נקנית בכסף ולא בחליפין.

א. לדברי הרי"ד [דלא כרש"י], אם קדשה בכלי ששוה פרוטה, אפילו אמר לה בתורת חליפין, מקודשת מדין קנין כסף. ומשמע ברי"ד שאפילו נתן לה הכלי על מנת להחזיר מקודשת מהתורה. ואולם מדרבנן אסור לקדש בכל חליפין הניתנים על מנת להחזיר. ואפשר שעקרו חכמים את הקדושין ואין צריכה גט (חזו"א מה, ב).

ומדברי הרמ"ה (מובא בטור י"ד רסז) מבואר שאם החליט הסודר בידה ויש בו שוה פרוטה, אפילו הזכיר 'חליפין' — מקודשת מדין קנין כסף. וכתב החזו"ן-איש (מה, ח) שלא מצינו מי שחולק על כך. (וכן מבואר לכאורה מדברי הר"ן והגמוקי-יוסף ספ"ו דגדרים, וכפי שפירש באריכות בקהלות יעקב — קדושין א.) ואולם בשו"ת הרדב"ז (ח"ז לח) הוכיח מדברי הראשונים שכל שאמר בלשון חליפין אינה מקודשת, אפילו שלא על מנת להחזיר [ואפשר שהיא גזרה דרבנן, שזאמרו אשה נקנית בחליפין דהדרין], ואם אמר בלשון קנין, בחליפין החוזרים — אינה מקודשת, ובשאינם חוזרים — מקודשת.

ב. נחלקו הפוסקים במקדש אשה בטבעת באופן שמקנה לה את הטבעת על ידי חליפין (ע' בית שמואל כט סק"ב וסק"י. וע"ע קהלות יעקב ג).